

PRENASLEDOVANIE VERIACICH V ROKOCH 1948 – 1953

Ks. prof. dr hab. František Dluhoš – KU RUŽOMBEROK

Ur. 22.07.1955 r. w Mnišku nad Popradem. Studia filozoficzno-teologiczne na CMBF w Bratyslawie, święcenia kapłańskie 17.06.1984 w Nitrze. Od r. 1984 praca w Levoči. Od 1985 r. sekretarz Kurii Biskupiej w Spišskej Kapitule, od r. 1994 dziekan dekanatu w Levoči, zaś od r. 2001 dziekan moderator dolno-spiskich dekanatów. Od 1991 r. sędzia sądu kościelnego w Spiskiej Kapitule a od r.1990 członek Rady Kapłańskiej. Dnia 04.01.1984 mianowany prałatem Jego Świątobliwości Ojca Świętego Jana Pawła II. W r. 1997 licencjat z historii na PAT-e w Krakowie, zaś w r. 1998 licencjat z prawa kanonicznego na KUL w Lublinie. W r. 2000 habilitacja na Trnavskim Uniwersytecie, w r. 2001 PhDr. a PhD. na KU w Ružomberoku, w r. 2002 ICDr. na KUL Lublin, 2003 PaedDr. na KU Ružomberok. 01.04.2004 tytuł profesora teologii katolickiej. Od r. 1993 wykładowca w Spišskom Podhradí, od r. 2004 na Wydziale Pedagogicznym Katolickiego Uniwersytetu w Ružomberku. Autor 42 monografii, wielu artykułów, w tym opublikował 132 artykuły w kraju i 40 w czasopismach zagranicznych. Członek Wysokiej Rady KU w Ružomberoku.

UVOD

Deklarácie a ústavy, ktoré zaručovali náboženskú slobodu, zostali, žiaľ, iba mŕtvou literou. Boli vydané len na to, aby si komunistický štát napravil reputáciu pred medzinárodným spoločenstvom. Avšak na Slovensku sa vydávali rôzne inštrukcie, ba do konca konalo sa bezprávne pri realizácii proticirkevnej politiky, ktorá smerovala k úplnej likvidácii viery a náboženstva z verejného života¹.

Právo sa zneužívalo na potláčanie vierovyznania a usvedčovalo politickú moc z porušovania a ignorovania základných noriem demokratického systému a slobody človeka. Obdobie rokov 1945 – 1948 bolo poznamenané politickým provizóriom. Je však zarážajúce, že komunisti napriek tomu, že nemali legitímnu výkonnú právomoc, sústavne brojili proti Cirkvi a náboženstvu. Toto protikomunistické

t'aženie bolo „generálkou” na prevrat vo februári 1948. Okrem znárodnenia, zahraničnej orientácie na stalinský ZSSR, bola jednou z hlavných priorít gottwaldovskej vlády ateizácia verejného života a potláčanie náboženských prejavov či aktivít².

Hoci historiografia po novembri 1989 zapísala veľa bielych stránok v novodobých slovenských dejinách, mnoho udalostí, faktov a súvislostí zostáva ešte vždy neodhalených. Ide najmä o vysvetlenie mechanizmov komunistickej moci, ktorá v boji proti náboženstvu neváhala použiť najtvrdšie metódy. Dnes už je známe, že práve v ČSR po druhej svetovej vojne bolo najviac politických procesov s cirkevnou hierarchiou, kňazmi, reholníkmi a členmi laického apoštolátu. V týchto procesoch vyniesli senáty najviac rozsudkov smrti, ani v jednej krajine sovietskej zóny nezaplatilo toľko ľudí za svoju vieru takú vysokú cenu.

¹ ŠMÁLIK, Š.: *Veľký štyridsaťročný pôst Cirkvi na Slovensku*. Bratislava : Charis, 1996, s. 19.

² DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2010, s. 122– 124.

1. PROTICIRKEVNÉ ZÁKONY A PRVÁ ÚSTAVA ČSR

Politický systém, ktorý sa sformoval na prelome 40-tych a 50-tych rokov, pretrval s nevelkými zmenami až do pádu komunizmu roku 1989. Systém bol takmer nemenný, ale v spoločnosti nastával pohyb. V dňoch februárového štátneho prevratu roku 1948 a krátko po ňom si iba málo ľudí uvedomovalo hĺbku politických zmien a ich následky. Na prvý pohľad sa zdalo, že zmeny nie sú veľké a skôr personálne, než systémové. Formálne existovali nekomunistické strany, Národný front a iné predfebruárové inštitúcie. Prezident republiky Eduard Beneš vykonával svoju funkciu ešte niekoľko mesiacov po prevrate. Avšak v skutočnosti šlo o kvalitatívne zmeny politického systému, o premenu ľudovodemokratickej koalície na monopol moci Komunistickej strany československa, ktorý najprv zasiahol politickú oblasť a potom prenikol do všetkých sfér spoločenského i náboženského života. Nekomunistické strany nemali povahu skutočných politických strán. Národný front bol prevodovou pákou politiky KSČ. Vol'by prestali plniť svoju funkciu, lebo neboli ani slobodné, ani demokratické. Už v prvých vol'bách do Národného zhromaždenia sa zaviedla jednotná kandidátka Národného frontu. Parlament prestal byť parlamentom, vláda vládou. O všetkom sa rozhodovalo v úzkom kruhu, vo vedení KSČ. Aj proklamované občianske slobody a slobody náboženstva i práv človeka zostali iba na papieri³.

³ HANUŠ, J. – STRÍBRNÝ, J.: (zost.): *Stát a církve v roce 1950*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. s. 13.

⁴ DLUGOŠ, F.: *Prenasledovanie veriacich Spišskej diecézy v rokoch 1948 – 1949*. Spišské Podhradie – Spišská Kapitula : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojštaššáka, 2003, s. 78.

⁵ DLUGOŠ, F.: *Prenasledovanie veriacich Spišskej diecézy v rokoch 1948 – 1949*. Spišské Podhradie – Spišská Kapitula : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojštaššáka, 2003, s. 80.

Dňa 9. mája 1948 parlament schválil Ústavu československej republiky. Základný štátotvorný dokument síce prevzal niektoré ustanovenia a paragrafy Ústavy ČSR z roku 1920, ale nová ústava už svojím obsahom odrážala tlak komunistickej strany a jej ideológie. V paragrafe 14 sa už otvorene nastol'oval štátny monopol výchovy a vzdelávania s prioritou vedecského svetonázoru, marxizmu-leninizmu v súlade s ľudovodemokratickým štátnym zriadením⁴. V tejto ústave sa formálne deklaruje zaručenie slobody osobnosti i prejavu všetkým občanom, mužom i ženám, ktorí majú rovnaké práva a povinnosti. Tiež sa tam uvádza, že všetci občania majú právo na vzdelanie, prácu i spravodlivú odmenu za vykonanú prácu.

V ďalších článkoch ústava hovorí o osobnej slobode, ktorá je zaručená pre všetkých. Týka sa to predovšetkým domovej slobody, listového tajomstva, slobody pobytu, majetkovej slobody a podobne. Nová ústava tiež zaručuje ochranu manželstva, rodiny a materstva. Deti a mládež majú právo na vzdelanie a na výchovu. Školy sú však iba štátne, povinné a bezplatné. Najzaujímavejší je paragraf 15, v ktorom sa píše, že sloboda svedomia a vyznania je zaručená. Viera alebo presvedčenie nemôže byť nikomu na ujmu. Každý má vraj právo vyznávať súkromne i verejne akúkoľvek náboženskú vieru, alebo žiť bez vyznania. V paragrafe 24 je deklarované zhromažď'ovacie a spolčovacie právo robotníkov i veriacich na rôznych náboženských podujatiach⁵.

Podľa dátumu schválenia dostala názov Ústava deviateho mája. Mala byť základom prebudovania spoločnosti podľa cieľov KSČ, aj keď to v celom svojom texte priamo nezdôrazňovala. Ústava uzákonila základné politické a spoločenské zmeny uskutočnené v rokoch 1945 – 1948 a vytýčila cieľ „odstrániť z československej spoločnosti vykorisťovanie“, teda zakotvila socializmus ako štátnu doktrínu. Stanovila sústavu Národných výborov ako základ štátnej správy. Potvrdila slovenské národné orgány v ich funkcii predstaviteľov samostatnosti slovenského národa a vykonávateľov štátnej moci a správy, ale súčasne obmedzila ich právomoci v takej miere, že stratili svoju funkčnosť⁶.

O národnostných menšinách sa nezmieňovala. Veľkodušne proklamovala slobodu vierovyznania a zákaz zneužívať náboženstvo na svetské ciele. Dovoľovala slobodne sa zhromažďovať za účelom náboženského vyžitia. Napriek ústave štát brutálne zasahoval do života Cirkvi, siahal na jej práva a rozličnými opatreniami chcel vylúčiť jej vplyv z verejného života. Jediné pôsobisko, ktoré jej ponechal, bolo medzi múrmi kostola. Ale aj tam mohli kázať a sviatosti vysluhovať len takí kňazi, ktorí mali štátnu licenciu, ktorým dal štát súhlas k pastorácii. Kňazov, ktorí boli teraz materiálne závislí od štátu, sa režim snažil získať do svojich služieb. Vymýšľal rôzne spôsoby, ako ich skompromitovať rozličnými mierovými hnutiami.

Nová ústava potvrdila vlastnícke zmeny a revolučné majetkové premeny. Určovala, že hospodárska sústava republiky je založená na znárodnení nerastného bohatstva, priemyslu, veľkoobchodu a peňažníctva. Podľa ústavy pôda mala patriť

tomu, kto na nej pracuje. Ten istý ústavný dokument však v nasledujúcich paragrafoch obmedzoval súkromné vlastníctvo a podnikanie. Ústava deviateho mája platila do roku 1960. Bolo to obdobie, v ktorom štátne komunistické orgány, ale aj jednotlivci beztretno porušovali ústavu aj iné právne normy, najmä v základných otázkach ľudských práv, slobody a náboženstva i súkromného vlastníctva. Predstavitelia moci uznávali iba tie zákony, ktoré boli v súlade s ich mocenskými záujmami⁷.

Štátne zákonodarstvo, ktoré ovládli komunisti, im umožňovalo získavať na Slovensku prakticky neobmedzenú moc. Katolícka väčšina národa bola postupne vyradená z politického života. Vo februári 1948 poslal predseda Ústredného akčného výboru Národného frontu Alexej Čepička všetkým katolíckym biskupom list, v ktorom ich žiadal, aby vydali prehlásenie, prípadne pastiersky list a v ňom jednoznačne vyjadrili svoju lojalitu k vláde Klementa Gottwalda⁸.

V marci 1948 sa začali rokovania o dohode medzi predstaviteľmi Katolíckej cirkvi a československou vládou. I keď sa rokovalo väčšinou o vnútorných záležitostiach, biskupi si uvedomili, že československá vláda chce obísť Vatikán a odpútať sa od celej Katolíckej cirkvi. Niektorí biskupi pokladali rokovania za zbytočné a iní chceli najst' prijateľný kompromis. Biskupi tušili, že v tom čase stranícke orgány mali už vypracovaný plán stratégie boja proti Cirkvi. Klement Gottwald to otvorene priznal na schôdzi ÚV KSČ 9. júna 1948 týmito slovami: *Docít' lit, aby se katolíci s Vatikánem rozešli a stali se národní církví... Pryč od Říma a směrem*

⁶ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkv na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 149 – 150.

⁷ KRATOCHVÍL, A.: *Žalují 3. Cesta k Sionu*. Praha : nakladatelství Dolmen, 1990, s. 235.

⁸ ŠMÁLIK, Š.: *Velký čtyřicetý pět Cirkvi na Slovensku*. Bratislava : Charis, 1996, s. 33.

k národnej cirkvi⁹. Snaha odtrhnúť Katolícku cirkev od Vatikánu bola silná, ale odhodlanie biskupov zostať verní Rímu bolo ešte silnejšie.

V pražskej centrále ÚVKSC existovali dva názorové prúdy na vzt'ah komunistickej moci voči Katolíckej cirkvi. Prvý, radikálnejší, reprezentovali generálny tajomník ÚV KSČ Rudolf Slánsky a neskorší nástupca K. Gottwalda v prezidentskej funkcii Antonín Zápotocký. Ostáva trpkým historickým paradoxom, že práve Zápotocký, glorifikovaný za svoje „sociálne cítenie“, navrhoval propagandisticky poukazovať na majetky Cirkvi a vyvolávať nenávisť ľuďi. Rudolf Slánsky 4. mája 1948 vyjadril spokojnosť s vykonanou prácou: „Urobili sme veľký pokrok, pokiaľ ide o odhalenie vysokej cirkevnej hierarchie... Vzali sme Cirkvi všetku tlač... zavreli sme cirkevné školy, teraz im postupne berieme kláštory. Zatvárame kňazov... Myslím si, že naša bilancia práce na cirkevnom úseku je kladná a niet príčin znepokojovať sa...“¹⁰.

Druhé, voči Cirkvi umiernennejšie krídlo predstavovali Klement Gottwald a jeho zat', minister obrany Alexej čepička. Čepička dostal od KSČ neformálny mandát rokovat' s cirkevnou hierarchiou o usporiadaní vzt'ahov medzi štátom a Cirkvou. Zastával názor, že ak sa nepodarí vniest' rozkol medzi Katolícku cirkev a Svätý stolec, nikdy sa ju nepodarí získať na stranu komunistického štátu.

V tomto období vedenie štátu prešlo úplne do rúk Ústredného výboru Komu-

nistickej strany československa. Vytvorila sa komisia, na čele ktorej bol čepička, ktorá mala za cieľ vyjednávať s cirkevnými predstaviteľmi. Avšak ako situácia ďalej ukázala, im nešlo o dohodu, ale o to, aby bol vrazený klin medzi Cirkvou a Vatikán. Čepička sa otvorene vyjadril, že chce uchovať Cirkvou v jej sile tak, aby jej sily v plnej miere využili pre budovanie socializmu. Predseda ÚAV NF A. čepička načrtol zamýšľanú metódu boja proti Cirkvi: „Cílem církevní politiky Národního frontu po únoru je získavat pro Národní front drobné duchovenstvo a neutralizovat církevní hierarchii“¹¹.

Na Slovensku mal riešenie cirkevných záležitostí vo svojej kompetencii predseda Zboru slovenských povereníkov Dr. Gustáv Husák. V tej dobe by sa ťažko medzi českými aj slovenskými politikmi našiel fanatickejší obdivovateľ J. V. Stalina, než bol G. Husák. Na sklonku druhej svetovej vojny s úplnou vážnosťou navrhoval začlenenie územia Slovenska do štátneho zväzku ZSSR. Husák bol voči Cirkvi oveľa nekompromisnejší a bezohľadnejší, než všetci pražskí pragocentristi dohromady. Žiaľ, v jeho životopise sa nachádza údaj, že vzdelanie nadobudol v jezuitskej škole¹².

2. AKČNÉ ŠESTKY AKO NÁSTROJ ŠTÁTNEJ IDEOLÓGIE

Pod vedením čepičku a Husáka vznikali cirkevné akčné šestky, ktoré mali za úlohu vytvoriť falošné obrodné hnutia katolíkov, a tým rozleptať Cirkvou, izolovať cir-

⁹ HANUŠ, J. – STRÍBRNÝ, J.: (zost.): *Stát a církev v roce 1950*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000., s. 103

¹⁰ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkvou na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 154.

¹¹ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkvou na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 154.

¹² DLUGOŠ, F.: *Prenasledovanie veriacich Spišskej diecézy v rokoch 1948 – 1949*. Spišské Podhradie – Spišská Kapitula : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 84.

kevnú hierarchiu od ľudí a preorientovať veriacich na stranu režimu. Ich cieľom bolo ustanoviť dozor nad cirkvami a na kontrolu ich činností. Tieto zámery nezostali iba v plánoch, ale zakrátko sa stali skutočnosťou. Národné zhromaždenie prijalo 14. októbra 1949 zákon č. 217/49 Zb. o zriadení štátneho dozoru nad cirkvami a zákon č. 218/49 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví.

Dňa 18. októbra 1949 prijalo zákon č. 219/49 Zb. o štátnych súhlasoch. Podľa zákona 219/49 Zb. mohol kňaz, či reholník vykonávať duchovnú činnosť jedine na základe štátneho súhlasu. Keďže to bolo v rozpore s ústavou, ktorá zaručovala náboženskú slobodu, biskupi viackrát protestovali proti týmto zákonom, ale márne. Dr. Gustáv Husák na ich listy a protesty reagoval argumentom, že náboženská sloboda je u nás plne zaručená a štát ju dokonca podporuje po stránke morálnej i hospodárskej¹³.

Cirkevné otázky sa podujal riešiť Národný front, čiže politické strany, ktoré vo februári prejavili vôľu uznať vo všetkom primát KSČ. Ústredný akčný výbor Národného frontu vydal síce vyhlásenie o slobode vyznania, ale súčasne ustanovil komisiu pre cirkevné a náboženské otázky. Pri všetkých akčných výboroch boli ustanovení cirkevní tajomníci.

Prvá schôdza tejto komisie sa konala 15. apríla 1948. Úlohou krajských a okresných cirkevných tajomníkov bolo sledovať, kontrolovať a usmerňovať náboženský život v každej obci a osade. Osobitná pozornosť sa mala venovať činnosti jednotlivých kňazov. Mali sa zisťovať ich postoje k režimu, ich osobné vlastnosti a

slabosti. Ich vplyv v prostredí, v ktorom žijú a pracujú. Podľa týchto kritérií boli kňazi rozdelení do štyroch skupín:

1. *Vlasteneckí kňazi, ochotní spolupracovať s režimom.*
2. *Nerozhodní, ale potenciálni spolupracovníci.*
3. *Politicky neutrálni, ale bez vyhladky na spoluprácu.*
4. *Vyložené „reakční“ a zaujatí voči režimu.*

Cirkevné akčné šestky boli svojráznymi kádrovačskými útvarmi KSČ. V praxi nevybranými prostriedkami presadzovali ideologickú doktrínu, ktorá už v tom čase obsahovala vedecký komunizmus, socialistické plánovanie a samostatné odvetvie – vedecký ateizmus.

Akčné šestky v podstate odvádzali komunistickému mocenskému centru najšpiňavšiu prácu. Nešpehovali iba kňazov, ale kádrali aj oddaných veriacich, aktívnych členov laického apoštolátu. Jedným z členov najvyššej akčnej šestky bol vtedajší minister školstva a osvetu Ladislav Novomeský. Keď v roku 1949 uviedlo Slovenské národné divadlo premiéru prvej slovenskej opery *Krútnava*, musel L. Novomeský zriadiť osobitnú komisiu na prešetrenie ideologickej nezávadnosti hudobného diela. členovia tohto grémia veľmi nevyberavo útočili na skladateľa Eugena Suchoňa, aby z opery vyškrtoľ sakrálne a kresťanské scénické aj piesňové motívy. Klenot slovenskej opernej klasiky sa potom dlhých 40 rokov uvádzal v podobe, akú skladateľovi vnútili komunistickí cenzori¹⁴.

3. DOSADENIE VLÁDNYCH ZMOCNENCOV NA BISKUPSKÉ ÚRADY

Zatiaľ čo inštitút cirkevných tajomníkov mal aspoň formálnu legislatívnu opo-

¹³ PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*. Bratislava : Veda – vydavateľstvo SAV, 1997, s. 207 – 209.

¹⁴ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkvi na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 157.

ru v zákone č. 217/49 Zb., zriadenie funkcie vládneho zmocnenca dosadzovaného priamo na biskupské úrady bolo ukázkou svojvôle gottwaldovského režimu. Úradníci poverenctva školstva sa diletantsky odvolávali na ríšsky rakúsky zákon č. 50 zo dňa 7. mája 1874, ktorý na území Slovenska nikdy nemal právnu účinnosť.

Žiada sa dodať, že byrokrati na povereníctve školstva, vied a umení sa nijako nenamáhali vypracovať legálne obstojný dokument, ale preložili z češtiny dekrét, ktorým sa ustanovuje vládny zmocnenec do úradu pražského arcibiskupa Berana. Treba ešte pripomenúť, že zákon číslo 50/1954 bol explicitne zrušený zákonom 218/49 Zb.¹⁵.

Vládni zmocnenci na Spiši

Komunisti si sami odhlasovali princípy zákonnosti, ktoré vzápätí nehorázne porušovali. Spišský biskup Ján Vojtaššák tieto nedemokratické praktiky odsúdil vo svojom stanovisku k nástupu Ľudovíta Kňazovického za vládneho zmocnenca biskupského úradu v Spišskej Kapitule. Ján Vojtaššák privítal Ľ. Kňazovického a jeho tajomníka P. Vajdu vyhlásením, že nijaký zásah svetskej moci do záležitostí Cirkvi neuznáva. Upozornil, že vyššie citovaný zákon č. 50/1874 sa vzťahuje iba na rakúsku oblasť bývalej Rakúsko-uhorskej monarchie. A keby aj platil, on sa mu nepodriadi, pretože je v rozpore s cirkevným zákonom, ktorý je pre biskupa jednoznačne záväzný.

Nástup zmocnenca biskup Ján Vojtaššák nekompromisne odmietol aj v protestnom liste z 24. júna 1949 zaslanom povereníctvu školstva, vied a umení:

„Prostredníctvom p. Ľudovíta Kňazovického

ho, riaditeľa štátneho gymnázia v Levoči a p. predsedu Ondreja Ondrejčáka, bol doručený Rímskokatolíckemu biskupskému úradu Spišskej Kapitule prípis č. 113/1949 zo dňa 19. júna 1949, ktorým bol Ľudovít Kňazovický ustanovený za zmocnenca na Biskupskom úrade v Spišskej Kapitule. Nakol'ko podľa vášho prípisu vyššie menovaný zmocnenec je poverený vidovať (t. j. označiť značkou vidi videl som) poštu, všetky prípisy, ktoré sa na tunajšom úrade prejednávajú a bez jeho videátu nesmie byť žiaden čistopis vyexpedovaný, musím v tomto vidieť porušenie paragrafu 6 našej ústavy o listovom a úradnom tajomstve, ako aj obmedzenie slobody svedomia, zaručenej v paragrafe 15 tej istej ústavy. Náš štát na základe ústavy ČSR uznal a uznáva jestvovanie Rímskokatolíckej cirkvi na svojom území. Na základe uvedených dôvodov oznamujem, že Povereníctvom školstva tunajšiemu biskupskému úradu dosadených zmocnencov neuznávam a proti ich dosadeniu sa ohradzujem. Ak by takéto zmocnenec na biskupskom úrade chcel vykonávať svoje poslanie napriek môjmu stanovisku, biskupský úrad mu nepredloží nijaký úradný prípis na kontrasignovanie“.

Prvý vládny zmocnenec na Biskupskom úrade v Spišskej Kapitule Ľudovít Kňazovický pochádzal z Ružomberka, kde v mladosti ministroval Andrejovi Hlinkovi. Ako riaditeľ školy Ľudovít Kňazovický bol horlivým propagátorom ateizmu medzi žiakmi aj učiteľmi. Stal sa lektorom OV KSS pre ateistickú výchovu. Súčasne s vykonávaním riaditeľskej funkcie levočského gymnázia bol v období jún – august 1949 zmocnencom na biskupskom úrade. Ako však sám priznáva: „...v novej funkcii sa necítil št'astne“¹⁶.

¹⁵ Porov.: VNUK, F.: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 7 – 9.

¹⁶ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 158 – 159.

Kým v štátnom gymnáziu bol „pán riaditeľ“, ktorého každý rešpektoval, na biskupskom úrade nemal pred sebou žiakov a podriadených učiteľov, ale vzdelaných ľudí, ktorí ho intelektuálne, morálne a spoločensky prevyšovali, nebáli sa ho, ani jeho autoritu neuznávali. St'ážoval sa, že na biskupský úrad prestali dochádzať listové zásielky a písomnosti sa doručujú prostredníctvom kuriérov. Ustavične sa ponosoval na biskupa Vojtaššáka, ktorý nad sebou nestrpí žiadnu štátnu kontrolu a k vidovaniu žiadne spisy zmocnencovi nepredkladá. Namiesto Ľudovíta Kňazovického, ktorý dobrovoľne rezignoval na funkciu zmocnenca, bol vymenovaný s. Kopaničák, riaditeľ Okresnej národnej poisťovne v Spišskej Novej Vsi, ktorý však pre služobné zaneprázdnenie vôbec nedochádzal na biskupský úrad.

D'alším kandidátom bol Michal Štefanek, učiteľ z Kravian pri Sečovciach, ktorý však napriek viacerým výzvam tiež nenastúpil. Kňazovický v tom čase napísal na poverenie list, aby tamojší úrad vyzval Michala Štefánku z dvoch dôvodov: neznámi páchatelia mu rozbíjajú okná v levočskom byte, zotrvanie vo funkcii by vážne ohrozilo jeho ďalšie pôsobenie v školských službách na gymnáziu v Levoči. Na tento list dostal odpoveď Ústredného akčného výboru SNF, aby vydržal do začiatku nového školského roka, že dovtedy mu určite nájdu nástupcu.

V určitom období túto funkciu vykonával ako dočasný zmocnenec Pavol Vajda, určený pôvodne za tajomníka zmocnenca¹⁷. V septembri 1949 prišiel do Spišskej Kapituly nový vládny zmocnenec Jozef Gebauer. Išlo o mladého ambiciózneho

človeka, ktorého osobne vybral tajomník Ústredného akčného výboru SNF Ladislav Holdoš. Gebauer bol povolaním krajčír a mal iba základné vzdelanie. Svoju nekvalifikovanosť nahrádzal agresivitou, zdôvodňovanou totalitnou mocou. Gebauer bol predtým tajomníkom Okresného akčného výboru SNF v Dolnom Kubíne a mal za sebou kariéru komunistického aparátika. Patril medzi najspol'ahlivejších spolupracovníkov L. Holdoša¹⁸.

Podobne ako zmocnenec Kňazovický aj Gebauer sa st'ážoval na biskupa Vojtaššáka. Obviňoval ho z nenávisťi voči režimu a marenia činnosti zmocnenca. Počas akcie „K“ zmocnenec Gebauer si pokladal za povinnosť napomenúť generálneho vikára Tomanóczyho a tajomníka Vrbovského, aby sa duchovní vystríhali vo svojich nedel'ných kázňach protištátnych výrokov. Koncom apríla sa biskup Vojtaššák dozvedel, že 28. apríla zmocnenec Gebauer v biskupovom mene, ale bez jeho vedomia, nariadil premiestnenie kaplána Andreja Labudu z Markušoviec do Spišského Štvrtku. Keď si markušovský farár chcel telefonicky vec overiť, ozval sa mu Gebauer a predstavil sa ako biskup. Ján Vojtaššák túto nehoráznosť zmocnencovi ostro vyčítal.

Po izolácii biskupa Jána Vojtaššáka 3. júna 1950 sa Gebauer stal neobmedzeným pánom biskupskej rezidencie. S brutálnou internáciou J. Vojtaššáka nesúhlasil ani Pavol Vajda a odmietol sa na nej podieľať. Gebauer navrhol s okamžitou platnosťou odvolanie svojho tajomníka Pavla Vajdu, ktorý nechcel rešpektovať uznesenie Krajskej cirkevnej päťky. Biskupovi Vojtaššákovi zablokoval kontakty s vonkajším duchovenstvom.

¹⁷ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 159 – 160.

¹⁸ VNUK, F.: *Vládni zmocnenec na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 12. – 14.

Keď 15. septembra 1950 uniesli Jána Vojtaššáka a okrem neho uväznili biskupových najbližších spolupracovníkov Barnáša, Vrbovského a Špirku, zavládla v kapitule stiesnená nálada. Úradne uznávanou hlavou diecézy bol generálny vikár Dr. Jozef Tomanóczy, ktorý zodpovedne kráčal v šľapajách biskupa Vojtaššáka. Zmocnenc Gebauer začal sondovať, ako by zarezovalo odvolanie Dr. Tomanóczyho. Od októbra 1950 sa zmocnencove obvinenia na úradujúceho generálneho vikára začali množiť a čoraz násťojčivejšie zaznievali úvahy o jeho odvolaní: „*Keďže Dr. Tomanóczy nechce spolupracovať so štátom a nedá sa od toho odhovorit', je nevyhnutné, aby SÚC zaujal k nemu tvrdé stanovisko*”.

V polovici októbra 1950 bol zatknutý generálny vikár Dr. Jozef Tomanóczy a zároveň sa skončila aj úloha zmocnenca Gebauera v Spišskej Kapitule. Začal novú „kariéru“ v koncentračnom sústred'ovacom kláštore Podolíne. Novú funkciu dostal ako „prezent“ od L. Holdoša za verné služby a mimoriadnu nadprácu v boji proti Cirkvi. Keď však proces s buržoáznymi nacionalistami zmietol z politickej dráhy Holdoša, zakrátko padol aj Gebauer, ktorý bol zo služieb SÚC prepustený 31. júla 1951¹⁹.

Komunistická moc sa po páde zmocnenca Gebauera príliš neponáhľala s obsadením tohto postu, pretože v Spišskej Kapitule už začínal svoje neslávne účinkovanie nový kapitulný vikár Andrej Scheffer. Napriek tomu, že poverovacie listiny prevzal ešte z rúk Ladislava Holdoša a komunisti mu celkom neverili, dokázal si získať priazeň nových mocipánov.

A. Scheffer sa však napokon dočkal príchodu nového vládneho zmocnenca Fran-

tiška Magulu, príslušníka tzv. pracujúcej inteligencie. Tento komunistický funkcionár zvládol štyri triedy ľudovej školy a politický rýchlokurz v Koko íne. Kapitulný vikár nového zmocnenca uist'oval, že sa vo svojej funkcii nijako zvlášť nemusí angažovať, pretože on, ako kapitulný vikár, má veľmi dobré kontakty s najvyššími komunistickými špičkami aj štátnymi úradníkmi²⁰. František Magula si pôsobením v Spišskej Kapitule vytvoril odrazový mostík k ďalšej kariére. Roku 1953 ho vymenovali za cirkevného tajomníka KNV v Košiciach.

Vládni zmocnenci v Trnave

Systém dosadzovania vládnych zmocnencov na biskupské úrady bol celoplošný a nevyhla sa mu žiadna biskupská rezidencia. Ladislav Holdoš sa osobitne zamerl na Trnavskú apoštolskú administratúru a najmä na jej apoštolského administrátora Dr. Amróza Lazíka. Ako prvého zmocnenca určil pre Trnavu Rudolfa Martiša. Tento stredoškolský profesor ale neprijal svoje vymenovanie s veľkou radosťou. Úradoval krátko do 1. júla 1949, keď ho nahradil politicky spoľahlivejší Vojtech Horáček. Nový zmocnenc však prejavil až neúmernú horlivosť a potvrdil v praxi známe heslo: „*Uvedomeľ hľupák je nebezpečnejší, ako rozumný triedny nepriateľ*”.

V. Horáček sa odpísal sám 9. februára 1950 na kňazských rekolekciách v jezuitskom kláštore v Trnave. Hoci nevedel ani slovo po latinsky a dve tretiny rekolekcií sa uskutočnili v tomto jazyku, vo svojej správe zmocnenca uviedol vymyslené fakty. Keď zaslal SÚC návrh, aby bola latinčina zakázaná na rekolekciách, pochopili aj na najvyšších miestach, že sa tohto

¹⁹ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 162 – 163.

²⁰ DLUGOŠ, F.: *Štefan Barnáš – Episcopus dolorum*. Levoča : MTM, 2006, s. 312.

horlivca treba zbavit'²¹. Jeho nástupcom sa stal mladý, ale veľmi ambiciózny a pre Cirkev nebezpečný karierista Roman Grígel'. Horáček aj vo svojej obmedzenosti pripúšť'al určité kompromisy, avšak Grígel' prišiel do úradu s jednoznačným cieľom: zlikvidovať katolícke duchovenstvo. Tento zmocnenec vytrval na svojom poste až do roku 1968.

Vládni zmocnenci v Banskej Bystrici

Nie je bez zaujímavosti, že komunistická moc dosadila vládneho zmocnenca do Banskej Bystrice súbežne s nástupom zmocnencov do Spišskej Kapituly a Trnavy. Vládneho zmocnenca Jozefa Slámku prišiel 21. júna 1949 banskobystrickému biskupovi Dr. Andrejovi Škrábikovi osobne predstaviť vtedajší predseda KNV Ondrej Klokoč, neskorší predseda Slovenskej národnej rady. Biskup ich prijal síce ľudsky, ale zároveň nekompromisne protestoval proti dosadeniu zmocnenca. Upozornil J. Slámku, že podľa zákonov Cirkvi môže byť exkomunikovaný, pretože cirkevné právo nepozná inštitút svetského dozoru nad biskupom. Jozef Slámka nebral biskupovo upozornenie na ľahkú váhu a niekoľko dní sa zdráhal prevziať menovací dekrét. Napokon však podľahol nevyberanému tlaku štátnej moci a nastúpil do úradu zmocnenca²².

Slámka skutočne neprejavoval dáku mimoriadnu aktivitu, nadriadení mu dokonca vyčítali „nedostatok bol'ševickej ostrážitosti“ a 19. septembra 1949 vo funkcii skončil. Novým vládnym zmocnencom v ten istý deň sa stal Jozef Tóth. Od prvých minút svojho úradovania vystupoval ako

diktátor a zdôrazňoval, že ho podporujú najvyššie stranické kruhy v Bratislave. V prvej správe, ktorú poslal 3. januára 1950 do Bratislavy, naplno odhalil nielen svoju politickú zaslepenosť, ale aj ľudskú úbohosť. Jozef Tóth v tejto depeši referoval o ťažkom ochorení biskupa Škrábika: „Týmto oznamujem, že nový rok začal u nás na biskupskom úrade skutočne radostne. Zdravotný stav biskupa Škrábika sa značne zhoršil a k jeho dosavadným chorobám sa pripojil silný zápal pohrudnice. Je v stálej horúčke 38 – 39,5 stupňov Celzia, dostáva studené obklady a pri živote je držaný len strepcelínom (poznámka autora: správny názov lieku streptomycín bol zrejme nad intelektové sily zmocnenca...) a penicilínom. Podľa všetkých dobre informovaných kruhov sa dozvedám, že stav je beznádejný... o ďalšom vývoji vás budem pravidelne pri každej zmene informovať, ale najlepšie by som sa cítil, keby som vám v krátkom čase mohol poslať telegram, v ktorom by som vám oznámil presný deň jeho pohrebu. Práci čest“²³.

Na základe tohto listu zmocnenca J. Tótha ďalšia horlivá ateizátorka, cirkevná referentka Jednotného národného výboru v Banskej Bystrici, súdružka Kováčová zatelegrafovala 5. januára 1950 urgentnú správu určenú pre SÚC: „Prípravy na pohreb majú už takmer hotové. Katafalk má byť postavený vo farskom kostole, keďže je pristrannejší ako kapitulský. Sprievod s jeho telesnými pozostatkami plánujú viesť celým mestom. Jednak aby bol pohreb okázalejší, hlavne však, aby v meste vyvolali úľutnosť nad jeho náhlou smrťou, ako keby jeho

²¹ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 163 – 164.

²² VNUK, F.: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 28.

²³ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 165.

smrt' bola predčasná, čiže martýrium. Ja som hneď osobne podala hlásenie predsedovi cirkevného referátu KNV s. Gašparovi, že za žiadnu cenu nedovolíme, aby sprievod s biskupovými telesnými pozostatkami šiel celým mestom i keby čelní cirkevní hodnostári operovali tým, že je to zvykom pri biskupských pohreboch, a síce preto, lebo jednak si to biskup nezaslúžil, majúť toľko nekalého na svedomí, ale tiež preto, že by to vyvolalo v samotnom meste zbytočný rozruch, ktorý my nemôžeme riskovať'. Prosím preto ihneď nám oznámiť, či SÚC v Bratislave sa stotožňuje s naším stanoviskom..."²⁴. Po dosadení kapitulného vikára Jána Decheta na biskupský stolec v Banskej Bystrici zmocnencom zostal nad'alej J. Tóth, ktorý si od začiatku s vikárom veľmi dobre rozumel. Dokazuje to aj prípis, v ktorom zmocnenec urguje pridelenie reprezentačnejšieho motorového vozidla vikárovi. Tóth vytrval vo vzácnom spoločenstve s J. Dechetom až do samotného konca 17. júna 1968.

Vládni zmocnenci v Nitre

Nitriansky arcibiskup Dr. Karol Kmet'ko zomrel 22. decembra 1948 a bol ušetrebný kontaktov s vládnymi zmocnencami. Nový administrátor diecézy biskup Eduard Nécsey už toľko št'astia nemal. Hoci komunisti o ňom veľa nevedeli, nedostával sa po svojom nástupe do otvorených sporov s totalitnou mocou. SÚC však napriek tomu dosadil do nitrianskeho biskupského úradu krajského osvetového inšpektora Jozefa Cabalu za zmocnenca 20. júna 1949. S príchodom J. Cabalu sa

skončila tolerantnosť biskupa E. Nécsey, ktorý podobne ako biskupi v ďalších slovenských diecézach otvorene protestoval proti dosadeniu zmocnenca²⁵.

Jozef Cabala vykonával svoj úrad svedomito, ale podľa mienky súdruhov nie dostatočne razantne. V polovici septembra 1949 sa na poste vládneho zmocnenca iba mihol istý súdruh, ktorého nedopatrením povolali do štvorročnej politickej školy a jeho meno sa nestihlo zaznamenať ani v archívoch. Jozef Raček, tretí zmocnenec v poradí, však stihol zanechať v biskupskom úrade svoju pečať, ktorá mu nenarobila veľa slávy ani cti. Štvrtým zmocnencom na nitrianskom biskupskom úrade sa v roku 1951 stal A. Valent²⁶.

Vládni zmocnenci v Košiciach

Košickému biskupovi Jozefovi čárskemu sa v polovici septembra predstavil Pavol Šaran ako zmocnenec Povereníctva školstva, vied a umení pre Košickú diecézu. Prvý zmocnenec začal svoj úrad vykonávať veľmi energicky. Dokonca až tak horlivo, že vnucoval biskupovi čárskemu, na aké témy má písať diecézne obežníky. Nevedno prečo, ale komunistická moc nebola s Pavlom Šaranom spokojná a v máji 1950 dosadila nového zmocnenca²⁷.

Jozef Zarembo dostal inštrukciu: pracovať na preorientovaní duchovenstva po stránke ideologickej, ako aj po stránke zapojenia kňazov do tvorivej práce pri budovaní socializmu v našej vlasti. Zmocnenec sa pri plnení týchto úloh nijako nepretrhol, jeho pasivita neunikla

²⁴ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 165 – 166.

²⁵ PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkev na Slovensku*. Bratislava : Veda – vydavateľstvo SAV, 1997, s. 214.

²⁶ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 167.

²⁷ VNUK, F.: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 31.

príslušníkom ŠtB, ktorí kontrolovali rezidenciu biskupa čárskeho. Zmocnenec J. Zaremba navštívil chorého biskupa v nemocnici, napísal o tom nič nehovoriacu správu a podpísal si zároveň odvolací dekrét. Tretím vladným zmocnencom sa na konci júla 1952 stal Ján Kereš, ktorý zotrval na tomto poste až do historického konca éry vládných zmocnencov na biskupských úradoch²⁸.

Vládni zmocnenci v Rožňave

Prvý vladný zmocnenec Janovič prišiel aj so svojím tajomníkom do Rožňavy na biskupský úrad 4. decembra 1949. Spočiatku sa dostal s rožňavským biskupom Dr. Róbertom Pobožným do niekoľkých ostrých konfliktov, ale po niekoľkých mesiacoch zmocnenec prešiel na pokojnejší tón komunikácie. Vyhovel dokonca opakovaným požiadavkám biskupa, aby zrušil funkciu vrátnika – dosadeného príslušníka ŠtB. Takýto vzťah biskupa a zmocnenca nemohol dlho vydržať.

Na jar 1951 vyslal SÚC do Rožňavy smutne presláveného zmocnenca Trnavskej diecézy Romana Grígel'a. Tento karierista pochopil svoje nové pôsobisko ako obrovskú šancu na ďalší postup. Monitoroval biskupa, ale aj generálneho vikára Zoltána Beláka, oddaného režimu a mladých kaplánov. Tento zmocnenec vo svojej fanatickej nenávisti voči Katolíckej cirkvi predčil aj nejedného dôstojníka ŠtB. Komunistická moc pochopiteľne nemala dôvod meniť svojho oddaného súdruha a R. Grígel' pôsobil v Rožňave až do skončenia éry vládných zmocnencov na biskupských úradoch.

²⁸ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 167.

²⁹ VNUK, F.: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 33.

³⁰ DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi. Od Benedikta XV. Po Benedikta XVI. Cirkev na Slovensku 5. (1914 – 1970)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2010, s. 169.

Vládni zmocnenci v Prešove

Gréckokatolícke biskupstvo bolo dlho ušetrené neblahého pôsobenia vladných zmocnencov, ale napokon tejto bolestnej skúsenosti neuniklo. Začiatkom decembra 1949 SÚC oznámil vedeniu KSS, že vyriešil problém obsadenia postu vladného zmocnenca na gréckokatolíckom biskupskom úrade v Prešove²⁹. Do funkcie zmocnenca nastúpil bývalý tajomník Krajského akčného výboru Slovenského národného frontu v Prešove Michal Rodák aj so svojím tajomníkom Emilom Haškom. Osobný profil a bezcharakternosť M. Rodáka opísal pomocný prešovský biskup Vasil' Hopko: „*Zmocnenec Rodák otca biskupa Gojdiča aj mňa niekoľkokrát fyzicky napadol. Rozhovory s nami začínal tak, že položil na stôl revolver*”.

Vladný zmocnenec M. Rodák opustil rezidenciu grécko-katolíckeho biskupstva až po dvoch týždňoch od Prešovského soboru, ktorým bola zlikvidovaná Gréckokatolícka cirkev na Slovensku. Zmocnenec odovzdal predstaviteľom Pravoslávnej cirkvi celú gréckokatolícku agendu. M. Rodák zomrel roku 1995 vo Svidníku. Pred smrťou prijal sviatosti z rúk gréckokatolíckeho kňaza. Na náhrobnom kameni má nápis: „*Kriste, nebud' mi sudcom, ale Spasiteľom*”³⁰.

4. NEPRAVÁ KATOLÍCKA AKCIA A L'UDOVÉ VZBURY NA SLOVENSKU

Prelom vo vzťahu Cirkvi a štátu nastal 10. júna 1949. V tento deň bola založená tzv. Katolícka akcia. Stalo sa tak na zakladajúcom zhromaždení v Obecnom dome v Prahe. Spomedzi „vlasteneckých kňa-

zov a pokrokových katolíckych laikov” vytypovala KSČ 70 delegátov na zhromaždenie v Prahe. V predsedníctve tejto schôdze boli okrem českého ministra Josefa Plojgara (exkomunikovaného katolíckeho kňaza) aj slovenský povereník Alexander Horák (exkomunikovaný katolícky kňaz Rožňavskej diecézy) s dvomi kňazmi Spišskej diecézy Andrejom Schefferom a Michalom Baranom. Tam im prezradili podstatný cieľ ich schôdze: založenie *Nepravéj katolíckej akcie*, ktorá mala byť celonárodným hnutím katolíckeho ľudu a duchovenstva³¹.

Rôznymi podvodmi a podfukmi získavali podpisy za túto Nepravú katolícku akciu. Napríklad zvolávali sa dekanské stretnutia kňazov a podpisy na prezenčnej listine sa často uvádzali ako súhlas s ohlasom *Nepravéj katolíckej akcie*. Alebo mnohé osoby sa dostali medzi podpisovateľov ohlasu bez svojho vedomia. Aktivisti *Nepravéj katolíckej akcie* si vyžiadali od predstaveného kláštora zoznam rehoľníkov a uviedli ich ako ďalších stúpenčov. Školy, úrady zorganizovali schôdze zamestnancov, kde sa im podsúvala táto otázka.

Reakcia katolíckych biskupov

Českí a slovenskí katolícki biskupi sa zišli 15. júna 1949 na tajnej porade v Prahe a vydali pastiersky list „*Hlas biskupov a ordinarov veriacim v hodine veľkej skúšky*”, v ktorom boli stanovené podmienky, za ktorých sú ochotní rokovať so štátom o dohode:

1. Uznanie kresťanského svetonáhľadu vo verejnom živote a výchove.
2. Uznanie duchovnej právomoci pápeža.
3. Odvolanie opatrení, ktoré ohrozujú náboženskú slobodu.

³¹ KMEŤ, N.: *Postavenie cirkví na Slovensku 1948 – 1951*. Bratislava : Veda – vydavateľstvo SAV, 2000, s. 259 – 262.

³² DLUGOŠ, F.: *Prenasledovanie veriacich Spišskej diecézy v rokoch 1948 – 1949*. Spišské Podhradie – Spišská Kapitula : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojšaššáka, 2003, s. 97.

4. Zastavenie vydávania bulletinu *Vestník katolíckeho duchovenstva*.
5. Odvolanie výnosu Ministerstva školstva ČSR o obmedzení slobody zhromažďovania sa.
6. Zrušenie zákazu exercícií a iných náboženských úkonov.
7. Vláda prestane podporovať *Nepravú katolícku akciu* a nebude veriacich nútiť, aby ju podpísali.

Pastiersky list končil slovami: „*Zostaňte verní biskupom, ktorí s vami trpia a nedajte sa zlomiť. Nedajte sa pomýliť falošným prorokom a varujte sa pred vlkami, ktorí prichádzajú v ovčom rúchu*”. Českým a slovenským katolíckym biskupom dal za pravdu aj pápež Pius XII., ktorý 20. júna 1949 vydal osobitný dekrét k *Nepravéj katolíckej akcii* v československu. Označil ju za schizmatické hnutie, ktoré si protiprávne prisvojilo názov Katolícka akcia. Všetkých iniciátorov tohto hnutia, kňazov i laikov, pokiaľ sa do akcie zapojili dobrovoľne vyhlásil za apostatov a exkomunikoval ich. Od tejto exkomunikácie ich mohla oslobodiť iba pápežská kúria³².

Kňazom bolo nariadené, aby tento pastiersky list prečítali v nedeľu 19. júna 1949 pri všetkých svätých omšiach. Bezpečnostné orgány dostali príkaz skonfiškovať tento pastiersky list. Napriek všetkým opatreniam väčšina kňazov list prečítala. Keď polícia a orgány Štátnej bezpečnosti chceli zasiahnuť proti neposlušným kňazom, ľud sa postavil na obranu svojich pastierov. V súvislosti s *Nepravou katolíckou akciou* došlo na Slovensku k najrozsiahlejšej vlne nepokojov koncom júna a na za-

čiatku júla 1949. V podstate ju odštartovala akcia zabavovania pastierskych listov orgánmi bezpečnosti v ranných hodinách 19. júna 1949. Situáciu nevyhrocovalo ani tak samotné čítanie pastierskych listov, pretože tým veriaci veľkú pozornosť nevenovali, prípadne im nerozumeli, ale skôr tvrdý postup bezpečnostných orgánov pri zabavovaní listov a tiež vlastný komentár mnohých farárov. Viac, než náročné formulácie listu, utkvelo v pamäti veriacich, keď napríklad v čadci 19. júna 1949 farár vyhlásil: *Drahí veriaci, tento pastiersky list mi národná bezpečnosť zakázala čítať. Ak by som zajtra ja alebo pán kaplán neprišiel na bohoslužby, tak viete, čo sa asi s nami stalo*³³.

Veriaci z obáv pred uväznením svojich kňazov stavali hliadky na ich obranu, zhromažďovali sa, bránili pracovníkom štátnych orgánov v prístupe na fary, či vôbec vstupu do dedín. Niekedy ich vyhánali fyzickým násilím, inokedy hrozbou jeho použitia. Farár Viktor Števček z dediny Valča, okres Martin, odmietol vydat' bezpečnosti pastiersky list a prečítal ho na sv. omši. Pred polnocou prišli za farárom bezpečnostný referent ONV v Martine Rudolf Nachtigal, veliteľ okresnej milície Jozef Orvan a Ján Kopta. Občania svojho farára chránili, prevrátili policajné auto a troch funkcionárov odzbrojili³⁴. Štátna moc sa pokúsila zastaviť túto vlnu vzbur a nepokojov najskôr ostrými slovnými prejavmi. Dňa 21. júna 1949 k nim zaujala tvrdé odmietá-

vé stanovisko vláda a obvinila cirkevnú hierarchiu z ich podnecovania.

Dr. Gustáv Husák 24. júna 1949 demagogicky vyhlásil, že katolícki biskupi na čele s arcibiskupom Beranom a niektorí kňazi nemôžu utiecť od zodpovednosti za takéto výtržnosti a škody, ktoré spôsobili. Sú to zrejme úmysly rozvracačov štátu, ktorým nevyhovuje pokoj v našich obciach a mestách³⁵.

Vlna nepokojov sa však nezastavila, naopak, rozrástla sa na celé Slovensko. K vzburám s najväčším počtom účastníkov došlo v Drahovciach (Bratislavský kraj), čadci (Žilinský kraj) a Levoči (Košícký kraj). Na každej z nich sa priamo zúčastnilo okolo 1000 osôb. Vlna zatýkania podnecovateľov i účastníkov vzbur dosiahla veľký rozsah. Oddielom bezpečnosti, najmä Štátnej bezpečnosti bolo nariadené, aby zamedzili ďalším nepokojom a zákerným útokom proti nášmu ľudovodemokratickému zriadeniu a výdobytkom pracujúceho ľudu. Pri realizácii bol v troch prípadoch nasadený aj osobitný oddiel Štátnej bezpečnosti Jánošík. Do polovice júla 1949 bolo v súvislosti so vzburami v priebehu *Nepravej katolíckej akcie* zaistených 717 osôb³⁶.

V Žilinskom kraji bolo najviac zatknutých v súvislosti so vzburou v čadci. V Bratislavskom kraji po vzbuře v Drahovciach a v Hornej Krúpej. V Prešovskom kraji v obci Široké a v Dlhej nad Čirochou. V Košíckom kraji v Levoči, v Ždiari a v Huncovciach. Bol to najväčší

³³ DLUGOŠ, F.: *Funkcjonowanie diecezji Spiskiej w warunkach systemu totalitarnego w latach 1948 – 1989*. Lublin : Norbertinum, 2003. s. 131.

³⁴ KMEŤ, N.: *Postavenie cirkví na Slovensku 1948 – 1951*. Bratislava : Veda – vydavateľstvo SAV, 2000, s. 271.

³⁵ PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*. Bratislava : Veda – vydavateľstvo SAV, 1997, s. 180 – 181.

³⁶ DLUGOŠ, F.: *Prenasledovanie veriacich Spišskej diecézy v rokoch 1948 – 1949*. Spišské Podhradie – Spišská Kapitula : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 102 – 103.

masový prejav odporu proti komunistickému režimu na Slovensku do novembra 1989. Podľa správy Povereníctva spravodlivosti zúčastnilo sa na ňom vo všetkých krajoch Slovenska asi 25000 osôb. Trestné oznámenia boli podané na 1136 osôb, z ktorých bolo odsúdených 467 v úhrnnej výmere 546 rokov, 6 mesiacov a 27 dní³⁷.

Nepravá katolícka akcia, ktorú vtedajšia vláda použila ako nástroj na rozbitie jednoty medzi cirkevnou hierarchiou a duchovenstvom, vyvracia tvrdenia Gustáva Husáka, že v československu je náboženská sloboda plne zaručená a že štát podporuje Cirkev. Nová vlna útokov štátu voči cirkvám neskončila ani *Nepravou katolíckou akciou*, ale pokračovala ďalej vo všetkých oblastiach kultúrneho a duchovného života.

ABSTRAKT

Hoci sa komunistická strana v čechách a na Slovensku po uchopení moci vo februári 1948 tvárila ústretovo voči súvekým cirkvám, laickému apoštolátu a vôbec duchovnému životu, zakrátko prešla do ostrej protiofenzívy. Táto štúdia je historiografickým prierezom, analýzou aj rekapituláciou metód, aké štátostranícke vedenie povojnovej ČSR uplatňovalo v prenasledovaní jednotlivých cirkví a hlavne veriacich v období rokov 1948 – 1953. Autor načrtáva jednotlivé súčasti súkolia represívneho ateizátorského mechanizmu, ktorý nijako neskrýval svoj hlavný cieľ i poslanie: postupnými krokmi zlikvidovať akékoľvek prejavy náboženských aktivít a duchovného života v ČSR.

STRESZCZENIE

Chociaż Partia Komunistyczna w Czechach i na Słowacji po przejęciu władzy w lutym 1948 udawała sympatię do kościołów, apostołstwa świeckich i wszystkich instytucji życia duchowego, wkrótce przeszła w ofensywę. To historiograficzne studium jest przekrojowym aktem analizy tego co się dokonywało ze strony władzy wobec Kościoła i wierzących ealizacji poszczególnych kościołów i wierzących w szczególności w latach 1948 - 1953. Autor przedstawia różne elementy represji i wprost ukazuje, że jej głównym celem i misją: były kolejne kroki zmierzające do usunięcia wszelkich przejawów działalności religijnej i życia duchowego w Czechosłowacji.

SUMMARY

Although the Communist Party in the Czech Republic and Slovakia, after taking power in February 1948, pretended sympathy for the churches, the lay apostolate and all the institutions of the spiritual life, it soon began the offensive. This historic-graphical study is a cross-sectional analysis of what the authorities made to the Church and organisations of believers of individual churches and believers in particular in the years 1948 - 1953. The author presents various elements of repression and simply shows that the main purpose and mission of the repressions were the next steps to remove all forms of religious activity and spiritual life in Czechoslovakia.